УДК 821.161.3

РОЛЯ БЕЛАРУСКАЙ КАЗКІ Ў СТАНАЎЛЕННІ СВЕТАПОГЛЯДУ СУЧАСНАЙ МОЛАДЗІ

Маркелава А. В.

Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі» філіял «Мінскі радыётэхнічны каледж», г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік: Блінова А. М. – выкладчык вышэйшай катэгорыі дысцыплін сацыяльна-гуманітарнага цыкла

Анатацыя. Вызначэнне ролі народных казак у жыцці сучаснай моладзі. Даследаванне праблемы зацікаўленнасці падлеткаў да народных казак.

Ключавыя словы: казка, беларуская народная казка, казка літаратурная, фальклорная казка, светапогляд.

Уступ. Казка – найбольш яркі і захапляльны па сваім змесце і паэтычным афармленні жанр вуснай народнай творчасці. Падзеі ў казках заусёды цікавыя, займальныя, носяць алегарычны характар, уносяць чалавека ў свет мары. Казкі маюць павучальны характар, а таксама выражаюць народную мараль: любоў да роднай зямлі, роднай хаты, сям'і, праслаўленне мудрасці, мужнасці, кемлівасці, асуджэнне здраднікаў, гультаёў. Казкі з'яўляюцца невычэрпнай крыніцай мудрасці.

З калыскі казкі ўваходзяць у наша жыццё: іх расказваюць мамы і бабулі, старэйшыя браты і сёстры, таты і дзядулі, чытаюць у дзіцячых садках выхавацелі. На свядомым узроўні дзіця можа не зразумець закладзены ў яе сэнс. Аднак менавіта ў момант слухання у глыбіні душы адбываюцца пераўтварэнні. Казкі спрыяюць імкненню дзяцей да гераічнага, да ўсяго яркага і незвычайнага, фарміруюць іх здольнасці здзіўляцца, перабольшваць, фантазіраваць. Казачныя сітуацыі і канфлікты не толькі даступныя і зразумелыя дзецям, яны глыбока закранаюць іх пачуцці. У казках станоўчы герой трапляе ў вельмі складаныя сітуацыі, на яго шляху шмат перашкод і выпрабаванняў, але ён іх адольвае. У казцы заўсёды зло караецца, справядлівасць усхваляецца. Усім сваім паэтычным ладам казка вучыць дзяцей пасцігаць народнае ўяўленне пра добрае і злое; высокае, сумленнае і агіднае, нізкае; гуманнае і жорскае. Прычым у казцы гэта паказана "буйным" планам.

Асноўная частка. Фальклорная казка – эпічны жанр вуснай народнай творчасці, празаічны вусны аповед аб выдуманых падзеях у фальклоры розных народаў. Гэта від апавядальнага, у асноўным празаічнага, фальклору (казачная проза), які ўключае ў сябе разнажанравыя творы, тэксты якіх абапіраюцца на выдумку. Казачны фальклор супрацьстаіць «пэўнаму» фальклорнаму апавяданню – міф, быліна, гістарычная песня, духоўны верш, легенда, паданне. Народныя казкі не маюць аўтараў, іх складальнік – народ.

Літаратурная казка – эпічны жанр, арыентаваны на выдумку твор, цесна звязаны з народнай казкай, але, у адрозненне ад яе, належыць пэўнаму аўтару. Такая казка не існавала да публікацыі ў вуснай форме і не мела варыянтаў.

Беларускія літаратурныя казкі маюць падабенства з казачным эпасам славян, асабліва бліжэйшых суседзяў, рускіх і ўкраінцаў, але ў іх ёсць адметныя рысы. Ствараючы сваю суцэльную прастору персанажаў, тэм і сюжэтаў, ім уласцівы глыбокая народная мудрасць, высокая паэтычнасць вобразаў, нязломная і светлая вера ў чалавека, у яго сілы і магчымасці, маральная цнатлівасць і чысціня, непараўнаны, непераймальны гумар і вострая сатыра, прастата і даступнасць зместу, займальнасць апавядання. Самыя вядомыя казачнікі ў беларускай літаратуры: Цётка, Я. Колас, З. Бядуля, А. Вольскі, У. Караткевіч, У. Дубоўка, А. Якімовіч і інш.

Асобае месца ў маральным выхаванні дзяцей беларусаў займалі народныя казкі – скарбніцы народнай мудрасці, – што былі ў паўсядзённым ужытку старэйшага і малодшага пакаленняў.

Асноўным адрозненнем беларускіх народных казак зяўляецца моцная міфічная аснова. Казкі данеслі да нас з ранейшых часоў шматлікія рысы побыту і светаўспрымання, якія былі страчаны ў фальклоры іншых славянскіх народаў. Каля 50 сюжэтных тыпаў беларускіх казак не маюць аналагаў у міжнародных паказальніках казачных сюжэтаў. Некаторыя жанры ў беларусаў куды багацейшыя, чым у суседзяў: напрыклад, у беларускім рэпертуары каля 500 сюжэтаў легендарных казак, ва ўкраінскім – 196, а ў рускім – 56. Адметная асаблівасць беларускага казачнага эпасу – казкі аб гераічных волатах-асілках, якія перамагаюць розных пачвар («Каваль-волат», «Удовін сын»). Да больш позніх адносяцца казкі сацыяльна-бытавыя («Пану навука», «Мужык і пан», «Зайздросны поп»). Многія беларускія народныя казкі, асабліва бытавыя, прасякнуты жыццярадасным гумарам.

Сёння мы сутыкнуліся з праблемай страты цікавасці сучасных дзяцей да народных казак. Не так актыўна знаёмяцца сучасныя дзеці з народнай казкай, надрукаванай у кнігах, і ўсё больш надаюць увагі казкам, што прыйшлі з-за мяжы, чужому для нас казачнаму эпасу. Гэта тлумачыцца тым, што паводле большасці замежных казак зняты прыгожыя мастацкія фільмы і мультфільмы. Яны яркія, запамінальныя і захапляльныя на экране. Ім і аддаецца ўвага сучасных дзяцей.

З мэтай даследвання дадзенай тэмы намі было праведзена апытанне сярод сучасных падлеткаў і дарослых, якое ўключала наступныя пытанні: “Назавіце 1–2 казкі, якія вам падабаліся ў дзяцінстве? Якія казкі вам падабаюцца больш за іншыя: А) замежныя; Б) народныя; В) не з’яўляюся аматарам казак, не цікаўлюся імі”.

З 73 апытаных падлеткаў толькі 7 аддалі свае галасы за народныя казкі, што склала толькі 9% ад агульнай колькасці; 73 % з’яўляюцца аматарамі замежных казак (сярод любімых лідзіруюць – “Папялушка”, ”Чырвоны капялюшык”, ”Тры парасяці”); 18 % зусім не цікавяцца казкамі. У сваю чаргу апытанне сярод дарослых паказала кардынальна іншыя вынікі. Прынялі ўдзел у апытанні 54 дарослыя, і значная большасць аддала перавагу народным казкам – 84 % (любімыя – “ Не сілай, а розумам”, “Сабака і воўк”, “Лісіца і дрозд”), 6 % – замежным і 10 % зусім не цікавяцца казкамі.

Беларускія народныя казкі вучаць "залатому правілу" маралі: "Як ты да людзей, так і людзі да цябе", "Як гукнеш, так і адгукнецца". Сярод беларускіх казак, якія спрыяюць разуменню гэтых правілаў жыццёвай мудрасці, варта назваць казку "Лісіца і жораў", якая па сваёй нагляднасці і вобразнасці даступная нават маленькім дзецям. Казкі вучаць правілам узаемаадносін паміж бацькамі і дзецьмі. Ухваляюць паважлівыя адносіны да бацькоў і асуджаюць эгаізм, непавагу да іх (казкі "Недалікатны сын", "Каваль-багатыр”, “Стары бацька”). Выхаванню працавітасці, сумленных адносін да людзей вучаць казкі "Пшанічны каласок", "Лёгкі хлеб", "Пчала і муха" і іншыя. У беларускіх народных казках працавітасць і дысцыплінаванасць прывіваюцца шляхам асуджэння дармаедтсва, ляноты ("Хомкава жонка", "Аб тым, як ксяндзы вылечыліся"). Выхаванню станоўчых маральных якасцей дапамагаюць таксама казкі, у якіх высмейваецца скупасць, непавага да старасці ("Шаптуха", "Прагны багацей"). Сціпласці вучаць казкі "Ганарыстая варона", "Самы разумны"; смеласці і мужнасці – "Не сіла, а смеласць", "Як кот звяроў напалохаў"; гасціннасці – "Як кум у кума гасцяваў". Выхаванню калектывізму, узаемадапамогі, узаемавыручкі, сяброўства могуць дапамагчы такія казкі, як "Зайкава хатка", “Казка пра бычка і яго сяброў". Беларускія народныя казкі вучаць таксама быць добрым сем'янінам – “Як чорт мужыку вочы адкрыў”, “За што мужык пану бараду абгаліў”. Сумленнасці і праўдзівасці вучаць казкі "Крыўда і праўда", "Удовін сын", "Козы".

Заключэнне. Кожны, хто хоча ведаць гісторыю свайго народа, яго мары, імкненні, хто хоча жыць у адпаведнасці са спрадвечнымі народнымі ўяўленнямі пра добрае і злое, высокае і нізкае, павінен ведаць і яго казкі. Казка – гэта не проста забава, яна ратавальнік, натхняльнік і сямейная рэліквія, якая з дзяцінства прысутнічае ў жыцці кожнага чалавека. У ёй хаваюцца назапашаныя стагоддзямі і пакаленнямі веды, па зярнятку адабраная найбольш важная і патрэбная інфармацыя. Гэта пасланне нашчадкам пра тое, як жыць, любіць, сябраваць, дзейнічаць у складаных сітуацыях, як будаваць сям'ю, адносіны паміж мужчынам

і жанчынай, паміж бацькамі і дзецьмі. Казка надзвычай шматгранная. Яе можна разглядаць з педагагічнага, псіхалагічнага, тэрапеўтычнага пунктаў гледжання.

Беларускія казкі маюць свае асаблівасці. У іх закладзены жыццёвая мудрасць і вопыт, транслююцца духоўныя якасці і каштоўнасці, уласцівыя менавіта беларускім людзям. Беларусы вядомыя ў свеце сваёй мяккасцю, дабрынёй, талерантнасцю, смеласцю, працавітасцю, цярплівасцю, вынаходлівасцю, дасціпнасцю і выдатным пачуццём гумару. А нашы казкі вучаць выжываць у сітуацыях, дзе выжыць амаль немагчыма.

У чым роля народнай казкі ў жыцці чалавека? Чаму так важна яе захаваць? Яшчэ Максім Танк вызначыў, што менавіта народныя казкі вучаць любіць родную мову, выхоўваюць імкненне да высокага, прыгожага, заклікаюць “з няпраўдай змагацца, а з праўдай дружыць”, нараджаюць у чалавека высакародныя імкненні і выклікаюць жаданне іх ажыццяўляць.

Я спадзяюся, што з цягам часу наша моладзь праявіць большую зацікаўленнасць да беларускага фальклору, да народнай казкі. Для гэтага я прапаную вярнуцца ў дзяцінства. Вядома, гэта немагчыма зрабіць у рэальнасці, але можна зрабіць віртуальна. Арганізацыя інсцэніровак, кніжных выстаў з народнымі казкамі, літаратурныя конкурсы і віктарыны змогуць павысіць цікавасць сучаснай моладзі да народных казак.

Спіс літаратуры

1.*Кабашнікаў, К. П. Беларуская казка ў казачным эпасе славян / К. П. Кабашнікаў. — Мінск : Навука і тэхніка, 1968. — 27 с.*
2.*Кабашнікаў, К. П. Сустрэчы з казкай : Кніга для настаўніка / К. П. Кабашнікаў, Г. А. Барташэвіч. — Мінск : Народная асвета, 1984. — 95 с.*
3.*Сравнительный указатель сюжетов : Восточнославянская сказка : указатель / сост. Л. Г. Бараг [и др.]. — Ленинград : Наука. Ленингр. отделение, 1979. — 438 с.*
4.*«Народныя казкі-байкі, апавяданні і мудраслоўі» пад рэдакцыяй Н. С. Гілевіча*
5.*Кабашнікаў К. П. Паказальнік сюжэтаў беларускіх казак. — У кн.: Чарадзейныя казкі. Частка II. Мінск, 1978, с. 603—686.*
6.*Інтэрнэт-рэсурсы: Wikipedia* .

UDC 821.161.3

THE ROLE OF THE BELARUSIAN FAIRY TALE IN SHAPING THE WORLDVIEW OF MODERN YOUTH

Markelava A.V.

Belarusian State University of Informatics and Radioelectronics
affiliate Minsk Radioengineering College, Minsk, Republic of Belarus

Blinova E.N. – teacher of the highest category in Social and Humanitarian disciplines

Abstract. Definition of the role of folk tales in the life of modern youth. Study of the problem of teenagers’ interest in folk tales.

Keywords: fairy tale, Belarusian folk tale, literary tale, worldview.